

دوره نهم

رمضان - شماره نهم

دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
روابط عمومی

توشه رمضان المبارک

((درس نامه قرآنی)) - بخش هشتم

نبایسته های رفتاری با همکیشان

درس بیست و دوم: پرهیز از بد گمانی

پیغمبر اکرم ﷺ آمده است: « خداوند خون، مال، آبرو و بدگمانی به برادر مسلمان و همکیش را حرام نموده است. »

این روایت مخصوصاً از این نظر قابل توجه است که امنیت در جهات چهارگانه (مالی، جانی، آبرویی و فکری) را در ردیف یکدیگر قرار داده و همه را در عبارت واحدی تحریم فرموده است.

امیر مومنان علی علیه السلام در پیامد بد گمانی نسبت به دوستان و همکیشان می فرماید: « سوء ظن و بدگمانی بر تو چیره نگردد که میان تو و هیچ رفیقی جای صلح و صفا باقی نمی گذارد. »

در این فراز از سخن، حضرت امیر علیه السلام ما را با یکی از آفات معاشرت، به نام سوء ظن، آشنا و از پیامدهای سوء و ناخوشایند آن بر حذر می دارند.

شاید بتوان گفت که سوء ظن بزرگ ترین آفت دوستی، همسایگی، رفاقت، برادری، همکاری و هر شکل از اشکال معاشرت است.

اگر سوء ظن در جامعه رخنه کند آن را از پای بست ویران می کند و ریشه های آن را می سوزاند. بی تردید آفت زدایی از پیکره جامعه از لازم ترین کارهاست که یکایک اعضای اجتماع باید مسؤولیت خود را در قبال آن انجام دهند تا هم خود و هم جامعه را مصونیت بخشند.

امام صادق علیه السلام نیز در خوش گمانی در باره برادران ایمانی فرمودند: « در حق برادران خود حسن ظن داشته

از توصیه های مهم قرآن در نوع رفتار با برادر ایمانی و همکیش پرهیز از گمان های بد می باشد آنجا که فرموده است: « ای کسانی که ایمان آورده اید! از بسیاری از گمانها پرهیزید چرا که بعضی از آنها گناه است. »

شاید تعبیر به «كَثِيراً مِنَ الظَّنِّ» (بسیاری از گمانها) از این نظر باشد که قسمت مهم یا بیشتر گمانهای مردم درباره یکدیگر «گمان بد» است و به این ترتیب قرآن مجید، مردم را متوجه خطر بزرگی که امنیت آنها را در افکار یکدیگر از بین می برد، ساخته است، و مسأله را به عنوان يك مسأله «محل ابتلای عمومی» معرفی نموده است.

اما جمله «بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ» (بعضی از گمانها گناه است) با توجه به جمله قبل از آن، شاید اشاره به این باشد که گمانهای بد مردم درباره یکدیگر گرچه ممکن است قسمتی مطابق واقع باشد، ولی مسلماً قسمتی از آنها بر خلاف واقع و گناه و معصیت است، لذا عقل حکم می کند که بخاطر عدم ابتلای به این قسمت، از همه اقسام آن اجتناب گردد.

در احادیث اسلامی نیز درباره اجتناب از سوء ظن نسبت به مؤمنان بقدری تأکید شده است که در حدیثی از

این که نباید به گناهکاران به چشم ماندگاری در گناه نگریست و احتمال توبه در باره آنان بدهیم، سخن خوبی است، اما نباید به حد خوش بینی های جاهلانه و غافلانه برسد؛ به حدی که حتی خود آن گناهکاران در دل خود از سادگی ما بخندند!

نظیر آن فرد ساده دلی که گفته بود اگر فلانی شب سرقت کرد؛ پس کی موفق به خواندن نماز شب شد!

از دیگر نکات مورد توجه در باره این مسئله این است که در چه شرایطی باید از بدگمانی نسبت به دیگران مخصوصاً همکیشان پرهیز کرد؟

امیر مومنان علی علیه السلام در پاسخ این پرسش فرمودند: «اگر در زمانی اغلب مردم صالح بودند و صلاح در جامعه غالب بود و بیشتر مردم آن زمانه آدم های خوبی بودند، در چنین زمانی انسان حق ندارد نسبت به اشخاص سوء ظن داشته باشد. اگر یکی دو نفر، و یا اقلیتی عمل خلاف مرتکب می شوند، نباید آدم نسبت به همه سوء ظن پیدا کند؛ بلکه صرفاً از همان جایی که می داند جای فساد است، باید اجتناب کند؛ چون جو حاکم بر زمان، جو صلاح و خوبی هاست.

در برابر، اگر در زمانی اکثر مردم فاسد بودند و یا جو محیط آلوده بود، در آن جا دیگر نباید انسان حسن ظن داشته باشد. اگر در آن جا حسن ظن داشته باشد فریب خورده است.»

نکته دیگری که در باره پرهیز از بدگمانی نسبت به برادران دینی و همکیش مورد توجه قرار داد این است که ما این حق و اجازه را نداریم که شخصی را فاسق

باشید که برای شما صفای دل و پاکیزه طبعی به دنبال خواهد داشت». و در سخنی دیگر نیز فرمودند: «سخن برادرت را مادامی که حمل بر خیرخواهی توانی کرد هیچگاه آن را بر بدبینی و غرض ورزی حمل مکن».

امام کاظم علیه السلام نیز فرمودند: «چشم و گوش خود را نسبت به برادر دینی ات تکذیب کن آنچنان که اگر پنجاه نفر درباره او حرفی زدند و او خلاف آنها را گفت تو حرف او را قبول کن و دیگران را تکذیب نما! (به او کمال خوش بینی داشته باش)»

چنان که پیداست مضمون همه روایات پیشگفته، داشتن خوش گمانی در باره برادران دینی است.

از این روایات لزوم خوش گمانی در باره همه افراد؛ هر چند اگر سابقه گناه و پلشتی داشته باشند، استفاده نمی شود.

از سویی دیگر، باید توجه داشت که عموم عالمان اهل سنت با همین استدلال که چه بسا ممکن است گناهکاران پس از گناه توبه کرده باشند، حتی حاضر شده اند، جنایت یزید بن معاویه که طبق روایات بزرگی و زشتی آن بر سراسر هستی سنگینی می کند، را توجیه کنند و بگویند شاید او توبه کرده باشد!

بنابر این، نه بدگمانی نسبت به مومنان رواست و نه خوش گمانی نسبت به گناهکاران!

البته اگر انسان به گناهکاری که دچار استغراق در گناه نشده است، به چشم توبه نگاه کند، امر ستوده ای است.

جستجوی عیب او کند، رسوا کند او را و اگرچه در خانه اش باشد».

و در سخنی دیگر نیز فرمود: «من مأمور نیستم که دل های مردم را بکاوم و درونشان را بشکافم» رسول خدا در واقع به مسلمانان تعلیم می دهد که آنان رخصت ندارند که به نام دین و صیانت از ارزش های اخلاقی - اجتماعی اسلام، مرتکب گناه گشته و به هتک حیثیت دیگران پردازند.

امام صادق علیه السلام در باره پیامد تفتیش و تجسس از زندگی همکیشان فرموده است: «از دین و آیین مردم پرس و جو مکن که بی دوست می مانی».

امام خمینی رحمته الله علیه در باره عواقب خطرناک این خصلت زشت فرموده است: «گر رایج شود در بین جمعیتی، موجب کینه و حسد و بغض و عداوت شده و ریشه فساد در جمعیت بدواند؛ درخت نفاق و دورویی در آن ها ایجاد کند... وحدت و اتحاد جامعه را گسسته کند».

رسول خدا صلی الله علیه و آله تا آن جا به مسأله تجسس اهمیت می دهد و آن را نکوهیده می شمارد که حتی مسلمانان را از گفت و گوی تجسس آمیز با زنان بدکاره باز می داشت؛ زیرا ممکن است از این رهگذر به مسلمانی بهتان زده شود و او در ارتباط با خانواده و جامعه دچار مشکل شود.

امام خمینی رحمته الله علیه در نهی مامورین از تجسس در زندگی مردم می فرمودند: «حتی شما اگر برای کشف مواد مخدر به خانه کسی می روید، موظف نیستید که آلبومش را ببینید، یخچالش را نگاه کنید و حتی اگر

بشماریم و از عمق دل و اندیشه خود، وی را فردی گناه کار، فاسق و متخلف بدانیم؛ ولی حسن ظن قلبی موجب حسن ظن عملی و سپردن مسئولیت مهم به او نمی شود.

از همین رو باید به هنگام سپردن مسئولیت، صلاحیت اخلاقی، علمی، اجتماعی و فردی و... احراز گردد.

حسن ظن قلبی و ذهنی که مورد عنایت و توصیه روایات است غیر از حسن ظن عملی و حسن اعتماد عملی می باشد که باید به هنگام سپردن مسئولیت ها احراز گردد؛ لذا حسن ظن قلبی مجوز سپردن مسئولیت به دیگران نمی شود.

درس بیست و سوم: پرهیز از تجسس

بررسی سبک تعامل با همکیشان نشان می دهد که یکی از خصلت های ناپسند، تجسس و تفتیش در زندگی یکدیگر است در صورتی که این صفت زشت از سوی آموزه های دینی مورد نهی قرار گرفته است.

خداوند سبحان در قرآن کریم اهل ایمان را به صراحت از تجسس و سرک کشیدن در زندگی همکیشان و برادران دینی نهی کرده است.

رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز در پیامد تجسس از عیوب همکیشان فرموده است: «ای گروهی که به زبان اسلام آوردید و ایمان به قلب شما وارد نشده، مذمت نکنید مسلمانان را، و جستجو نکنید زشتی های پوشیده آن ها را؛ زیرا که کسی که عیب های آن ها را جستجو کند، خداوند جستجو کند زشتی های او را و کسی را که خدا

گاهی کرده باشد، موظف نیستید که او را بگیرید و افشا کنید». آشکارا باید پاک کنی و عیب های پنهان هم حسابش با خداست. پس تا می توانی عیب ها را بپوشان تا خداوند هم عیوبی از تو را که دوست داری پوشیده بماند بپوشاند.

ادامه دارد...

به قلم: حجت الاسلام والمسلمین عیسی عیسی زاده

مدیر گروه فرهنگ نامه های قرآنی و عضو هیئت علمی پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

البته گاهی ضرورت هایی ایجاد می کند که حکومت اسلامی در پاره ای از موارد این کار را مرتکب شود و آن در جایی است که بیم توطئه هایی بر ضد اسلام و مسلمین و به خطر افتادن نفوس و اموال قابل ملاحظه ای وجود داشته باشد، در چنین مواردی چاره ای جز استراق سمع و تفتیش در کارها نیست، درست همانگونه که برای کشف مواد مخدر و یا اموری همانند آن، وسایل و یا اشخاص را در گلوگاه های شهرها تفتیش می کنند!

در واقع این مسأله یکی از شاخه های مسأله تزاحم واجبات یا تزاحم واجب و حرام است و باید با در نظر گرفتن مرجحات و مسأله اهم و مهم با آن رفتار شود.

به تعبیر دیگر باید گفت تجسس در کار مسلمانان حرام است، ولی حفظ نفوس و نظام جامعه اسلامی و در هم شکستن توطئه دشمنان از آن مهم تر می باشد؛ بنابراین در جایی که بیم به خطر افتادن این گونه امور می رود مسأله استراق سمع و تجسس برای پیشگیری از این گونه خطرات مجاز می شود.

نمونه ای از تاکیدات حضرت علی علیه السلام در منع تفتیش و جاسوسی از مردم در عهدنامه مالک اشتر آمده است، آنجا که به سردار بزرگ خود توصیه می کند افرادی را که در پی عیب جویی از مردم اند از خودت دور کن و به آنان موقعیت نده و می فرماید در مردم عیب هایی است که والی، سزاوارتر است آنها را بپوشاند.

پس آنچه را از تو پوشیده است برملا نکن. عیب های

فِيهِ تَلَوُّ الْقُرْآنِ وَالصَّوْمُ وَالزَّكَاةُ وَالصِّيَامُ وَالصَّلَاةُ وَالسَّكِينَةُ

ما احتیاج داریم به این که از این ساعات، از این روزها و شبهای پربرکت (ماه رمضان) حداکثر بهره را ببریم؛ با تقویت رابطه‌ی قلبی خودمان با عالم معنا، با عالم غیب، با ابتهال و تضرع و خشوع در مقابل رب الارباب، و با استحکام پیوند ولایت خودمان با اهل بیت (علیهم السّلام) و این خاندان مکرم.

